

Регистри назива домена и онлајн садржај

Council of European National
Top-Level Domain Registries

Садржај

Сажетак	4
Увод	6
Циљ овог документа	6
Оквир овог документа	6
Интернет, систем назива домена и онлајн садржај	7
DNS као део инфраструктуре интернета	7
Интернет и IP инфраструктура	7
Систем назива домена	7
Онлајн садржај	8
Доступност онлајн садржаја	8
Употреба DNS-а као алата за лакше проналажење садржаја	9
Предузимање радњи против нелегалног садржаја на интернету	12
Шта је нелегалан садржај?	12
Дефинисано локалним правним оквирима	12
Ко може да донесе одлуку о легалности садржаја?	12
Где се налази онлајн садржај?	13
Локација на интернету	13
Физичка локација	14
Уклањање нелегалног садржаја	14
Обавештавање лица које објављује садржај или пружаоца услуга хостинга	14
Обавештавање регистранта назива домена	14

Отежавање проналажења садржаја	15
Даљи кораци за предузимање када брисање нелегалног садржаја није успело	15
Ризици и недостаци у случају брисања назива домена из регистра	15
Тренутне праксе националног домена највишег нивоа	18
Едукација и подизање свести, с посебним освртом на отворени дијалог и сарадњу с надлежним органима и органима за спровођење закона	18
Едукација и подизање свести у заједници	18
Едукација и блиска сарадња с надлежним органима и органима за спровођење закона	19
Регистар као давалац релевантних података о називу домена	20
Дељење података о регистрацији с трећим странама	21
Одговарање на извештаје о сумњивом садржају	22
Закључак	23

Сажетак

Чланови CENTR-а су национални регистри који управљају националним интернет доменима највишег нивоа (ccTLD). Распон одговорности регистара креће се од обезбеђивања и управљања DNS техничком инфраструктуром за њихове домене највишег нивоа, преко организовања процеса регистрације назива домена, до проактивног одржавања базе регистра, тако да интернет може несметано да се користи помоћу назива интернет домена.

Увредљиви и нелегални садржаји смањују поверење у интернет као платформу за иновацију, креативност и пословне могућности. Регистри националног домена највишег нивоа настоје да допринесу свеобухватном и ефикасном приступу у борби против нелегалног онлајн садржаја.

Интернет је глобални скуп међусобно повезаних рачунарских мрежа и омогућава комуникацију коришћењем јединствених нумеричких IP адреса. Систем назива домена (DNS) функционише као сервис на апликативном слоју. Називи домена олакшавају корисницима употребу интернета. На пример, када корисник укуца назив домена веб-локације, DNS ће корисниковом уређају послати информацију о одговарајућој IP адреси на којој се може наћи садржај те веб-локације.

Да би садржај био доступан преко интернета, он мора бити сачуван на најмање једном рачунару или серверу који је повезан на интернет. Да бисте ефикасно уклонили садржај са интернета, он мора бити избрисан са уређаја на којем се хостује или тај уређај мора бити искључен са интернета.

Квалификавање садржаја као „нелегалног“ зависи од локалног правног оквира и може да се разликује чак и у зависности од контекста. На локалном нивоу је дефинисано ко је надлежан да пресуди о томе шта је нелегалан садржај.

Уклањање нелегалног садржаја са интернета је једини ефикасан начин да се спречи приступ и коришћење таквог садржаја. Две стране имају директан приступ садржају или уређају на ком се садржај налази: онај који садржај објављује и пружалац услуга хостинга. Они су први које је потребно обавестити.

Када се назив домена користи за лакши приступ садржају, регистрант назива домена може да буде и онај који објављује садржај и пружа услуге хостинга или да укаже на њихов идентитет. Релевантна база података регистра са информацијама о свим називима домена може да помогне у идентификовању и обавештавању регистранта.

Када уклањање нелегалног садржаја са интернета није могуће, а при том представља једино ефикасно решење, може се покушати да се корисницима отежа проналажење и приступ таквом садржају. Постоје различити методи „блокирања“ интернет садржаја на различитим нивоима који укључују различите актере. Међутим, свима је заједничко то што садржај увек остаје доступан и таква радња може да произведе непредвиђену колатералну штету. Стога се они морају сматрати привременом мером, која треба да се користи у хитним случајевима или када је све друго већ покушано без успеха. Блокирање или брисање назива домена представља једну од таквих мера.

Локални правни оквири дефинишу садржај који је нелегалан, надлежне органе за решавање такве ситуације и процесе који су дозвољени у оквиру правног система. То се може разликовати у зависности од земље. Регистри националног домена највишег нивоа имају различите захтеве у погледу лица које може да региструје називе домена, као и његових дужности. С тим у вези у оквиру .rs и .срб домена не постоје ограничења у смислу географског порекла. Једина ограничења која постоје односе се на поддомене које могу да региструје само одређене категорије лица.

Ове политике обично потичу из локалне заједнице и компатибилне су са локалним законима, испуњавају локалне потребе и често су развијене у сарадњи и уз консултације са другим локалним заинтересованим странама. Успешне политике и праксе за један национални домен највишег нивоа могу бити инспирација другима. Међутим, због локалног порекла и особености, не постоји гаранција да ће копирање пројекта или политике довести до истог позитивног резултата или да ће уопште бити легално у случају другог националног домена највишег нивоа.

Између осталих приступа решавању проблема нелегалног садржаја, регистри националног домена највишег нивоа се фокусирају на:

- Едукацију и подизање свести у целој заједници;
- Едукацију и блиску сарадњу с надлежним органима и органима за спровођење закона;
- Одржавање базе података регистра у циљу побољшања квалитета података о регистрацији. Овај поступак може да има индиректан позитиван утицај, будући да није вероватно да би неко с лошим намерама регистровао назив домена користећи тачне личне податке;
- Успостављање процедура за дељење података о регистрацији с трећим странама у оквиру ограничења локалних закона о заштити података о личности;
- Развој процеса и процедура за одговарање на пријаве о сумњивом садржају. Ове процедуре обично имају заједничко то што су применљиве на ограничен број случајева, као и на добро дефинисане случајеве, те да је укључена трећа страна са експертизом у процени таквог типа садржаја.

Чланови CENTR-а управљају регистром за један или више националних интернет домена највишег нивоа (ccTLD-ова). Распон одговорности регистара креће се од обезбеђивања и управљања DNS техничком инфраструктуром за њихов домен највишег нивоа, организовања процеса регистрације назива домена до проактивног одржавања базе регистра тако да интернет може несметано да се користи помоћу назива интернет домена.

Чланови CENTR-а верују да су онлајн поверење и безбедност од кључне важности да би интернет остао платформа за иновацију, креативност и пословне могућности. Увредљиви и нелегални садржај смањује поверење и поузданост. Регистри националног домена највишег нивоа настоје да допринесу свеобухватном и ефикасном приступу у борби против нелегалног онлајн садржаја.

Циљ овог документа

Заједнички напор и успешна сарадња захтевају од заинтересованих страна да разумеју и поштују међусобне функције, улоге и ограничења. Циљ овог документа је да се боље објасни улога регистра националног домена највишег нивоа; да се објасни његов однос са онлајн садржајем; да се истраже могућности и ограничења радњи и поставе реална очекивања о томе шта регистар може или не може да уради када је у питању нелегални онлајн садржај.

Оквир овог документа

Први одељак овог документа пружа увид у то како интернет ради, где се налази онлајн садржај и на који начин му се може приступити, а уз то и објашњава олакшавајућу улогу коју има систем назива домена (DNS).

Други део документа се бави питањем нелегалног садржаја на интернету и испитује како регистри националних домена највишег нивоа могу да допринесу радњама које воде ка уклањању нелегалног садржаја.

Трећи део је посвећен тренутним политикама и праксама регистара. Он показује како различити регистри националног домена највишег нивоа развијају политике и предузимају радње да би на најбољи начин испуњавали потребе својих локалних заједница и како би оне дале допринос заједничкој борби против нелегалног онлајн садржаја.

Интернет, систем назива домена и онлајн садржај

DNS као део инфраструктуре интернета

Интернет и IP инфраструктура

Интернет представља скуп рачунарских мрежа које су међусобно повезане и које заједно формирају глобални комуникациони систем. Интернет протокол (IP) је метод или скуп правила у складу с којима се подаци шаљу преко интернета са једног уређаја на други. Да би се успешно извршио пренос, важно је да се пошиљалац и прималац могу идентификовати и лоцирати међу више милиона рачунара, паметних телефона, сервера и других уређаја који су повезани на интернет. Стога сви повезани уређаји имају најмање једну IP адресу која их јединствено идентификује и разликује од свих других уређаја. IP адреса може бити у виду нумеричке ознаке¹: на пример, IP адреса 2001:db8:85a3::8a2e:370:7334² може да идентификује интерфејс сервера на којем се налази садржај веб-локације.

Систем назива домена

Људима је тешко да читају и памте нумеричке IP адресе. Да би се то решило, систем назива домена (DNS) омогућава употребу назива домена који референцирају IP адресе. DNS функционише као сервис на апликативном слоју. На пример, када корисник укуца назив домена у прегледач или када кликне на везу с називом домена, апликација ће потражити одговарајућу IP адресу преко DNS-а. Када назив домена разреши – а „разреши“ значи да DNS врати IP адресу – уређај тог корисника зна где се на интернету може пронаћи садржај веб-локације.

DNS карактерише његова хијерархијска структура, која се састоји од различитих домена највишег нивоа (TLD-ова) у оквиру заједничког корена. Екстензија назива домена, односно део после последње тачке, означава у оквиру којег домена највишег нивоа је назив регистрован (на пример, .de, .com, .fr, .срб). Хијерархијска структура је битна за функционисање DNS-а и итеративан начин за претрагу назива домена.³

Регистар назива домена одговоран је за управљање једним доменом највишег нивоа или више њих. Сви регистри треба да поштују техничка правила и захтеве DNS-а, али што се тиче политике, сваки домен највишег нивоа прописује сопствена правила. Док генерички домени највишег нивоа (gTLD-ови) морају да поштују опште политике и процесе које је развио ICANN, национални домени највишег нивоа (ccTLD-ови) прописују сопствену политику у складу с потребама својих интернет заједница.

1 IPv6 адресе имају дужину од 128 битова и представљене су хексадецималним низом, док је старија IPv4 верзија дужине 32 бита и наведена је у групама децималних бројева раздвојених тачкама.

2 Ова IP адреса служи само у сврху документовања и није повезана с јавним интернетом (RFC 3849, префикс IPv6 документације).

3 За детаљније информације о функционисању DNS-а: <https://www.centri.org/education/the-dns.html>.

Онлајн садржај

Садржај се мора креирати, складиштити и учинити доступним пре него што се може пронаћи на интернету. Начин на који се ово дешава је описан у овом одељку кроз идентификовање улога и одговорности различитих актера у овом процесу⁴.

Доступност онлајн садржаја

Објављивање садржаја

Садржај објављује лице које поставља на интернет текст, звук, слике, видео-снимке, анимације и друге облике садржаја који се отпремају путем веб-локација, блога или су доступни на друштвеним мрежама, итд. Онај ко објављује садржај може, али не мора да буде првобитни аутор садржаја.

Да би садржај био доступан преко интернета, он мора бити сачуван на најмање једном рачунару или серверу који је повезан на интернет. Лице које објављује садржај може да користи сопствени рачунар или сервер или, што је вероватније, да користи услуге и инфраструктуру пружаоца услуга хостинга.

Пружалац услуга хостинга

Пружалац услуга хостинга обезбеђује складиштење података и повезивање на интернет, има техничку експертизу и, што је још важније, потребну инфраструктуру, капацитет и пропусни опсег да се избори са саобраћајем који може да дође са било ког места на интернету у било које доба дана. Пружаоци услуга хостинга обезбеђују платформу за хостинг садржаја, али не одлучују о томе шта се објављује – то раде њихови корисници (они који објављују садржај). Уз мали број изузетака – а то су углавном велике организације које имају сопствену инфраструктуру и мреже – они који објављују садржај ослањају се на услуге пружаоца услуга хостинга. Пружаоци услуга хостинга имају велике центре података са серверима на којима се налази садржај њихових клијената. Ови сервери су повезани на интернет и могу се идентификовати преко своје јединствене IP адресе. Постоје различите врсте хостинга: најчешћи су веб-хостинг и хостинг е-поште. Хостинг кориснички генерисаних садржаја (нпр. видео-снимци које су генерисали корисници) могу се сматрати посебним случајем, који би се налазио између објављивања садржаја и хостинга.

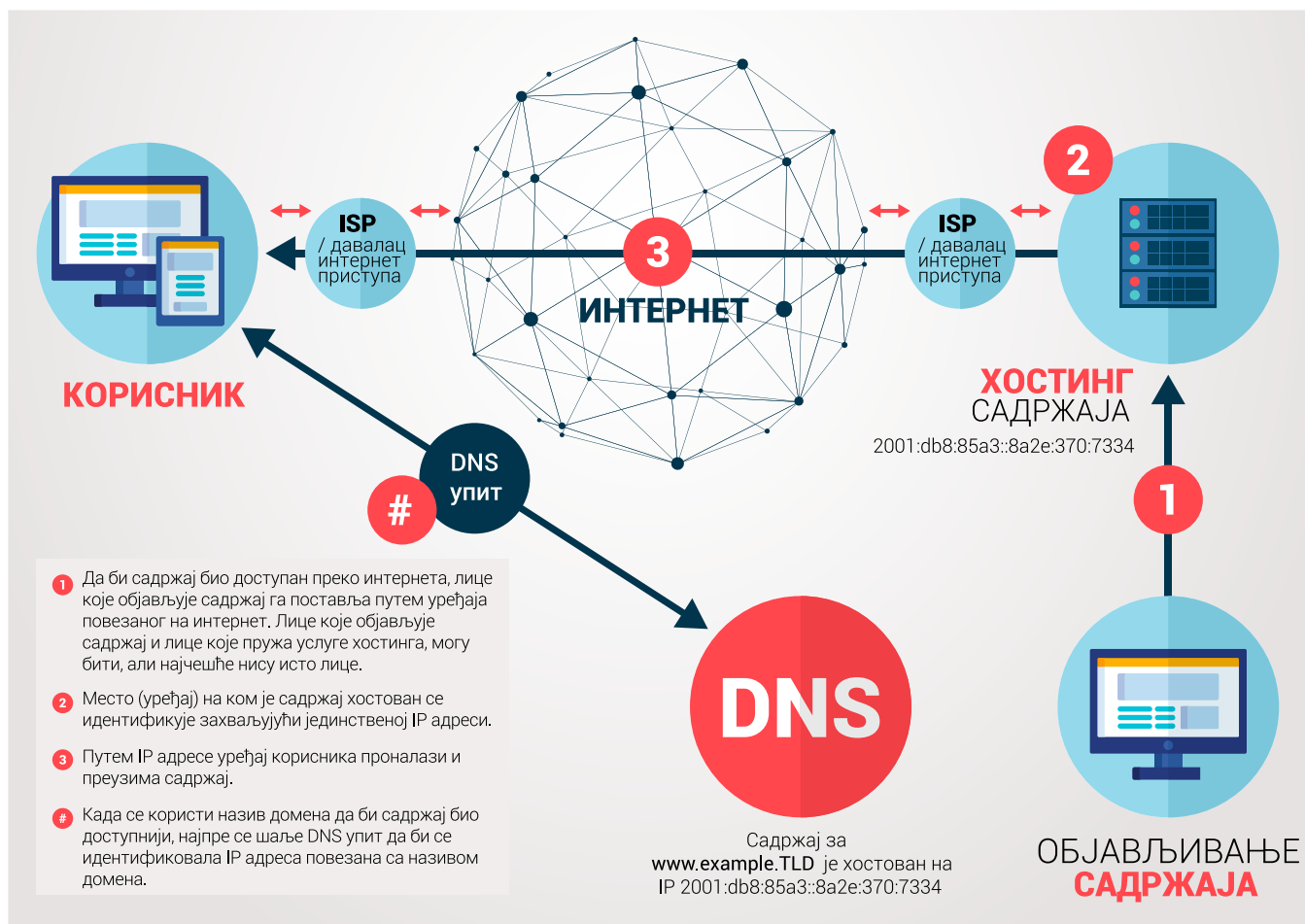
Пружалац интернет услуга / давалац интернет приступа

Пружалац интернет услуга (ISP) обезбеђује интернет приступ. Преко мреже и инфраструктуре ISP-а, његови клијенти могу да приступе интернету. ISP ће доделити IP адресе уређајима који су повезани на његову мрежу, на пример серверима пружалаца услуга хостинга, модему интернет корисника итд. ISP је давалац приступа, тако да он не складишти никакав садржај, већ се садржај преноси путем његове инфраструктуре.

Постоје други актери који обезбеђују пренос и размену података између мрежа, као што су тачке за размену интернет саобраћаја (IXP-ови) и оператори преносних мрежа (на кратке или велике раздаљине) или мреже за испоруку садржаја (CDN)⁵ које хостују копије садржаја њихових клијената на серверима на различитим географским локацијама како би садржај био брже испоручен крајњим корисницима (нпр. Cloudflare). Овде нећемо даље дискутовати о њиховом односу са садржајем.

⁴ Актери могу да обављају једну или више улога које су описане у овом одељку, на пример ISP такође може да пружа услуге хостинга.

⁵ https://sr.wikipedia.org/wiki/Мреже_за_доставу_садржаја

Употреба DNS-а као алата за лакше проналажење садржаја

Систем назива домена (DNS) обезбеђује функцију која помаже приликом „навигације“ интернетом и она омогућава утврђивање IP адресе повезане с називом домена. Тако да неки пореде DNS са телефонским имеником, катастром или регистром предузећа⁶.

Регистрант

Лице које објављује садржај може да региструје назив домена како би корисницима интернета олакшало преузимање садржаја који је оно учинило доступним на интернету. Назив домена функционише као ознака поврх IP адресе, лакши је за памћење у односу на нумеричку адресу и може да садржи корисне информације, као што су назив компаније у адреси е-поште или референцу на садржај у називу домена веб-локације.

Регистрант назива домена није обавезно (или није једино) лице које објављује садржај у оквиру назива домена. На пример, веб-локације великог универзитета, странице блогова или веб-локације друштвене мреже дозвољавају другима да објављују садржај на локацији која се идентификује једним називом домена.

Регистрант је корисник одређеног назива домена за одређени временски период. Да би стекло то право, физичко или правно лице региструје назив у регистру домена највишег нивоа, директно или преко овлашћеног регистра. Регистрант је одговоран за начин на који се користи назив.

⁶ https://sr.wikipedia.org/wiki/Систем_имена_домена

Услови, поступак регистрације и начин коришћења назива интернет домена у оквиру .RS и .СРБ домена, којима управља РНИДС, као и међусобни односи РНИДС-а, као администратора Регистра националних интернет домена и регистраната назива домена, уређени су [Општим условима о регистрацији назива националних интернет домена](#).

Овлашћени регистар назива домена

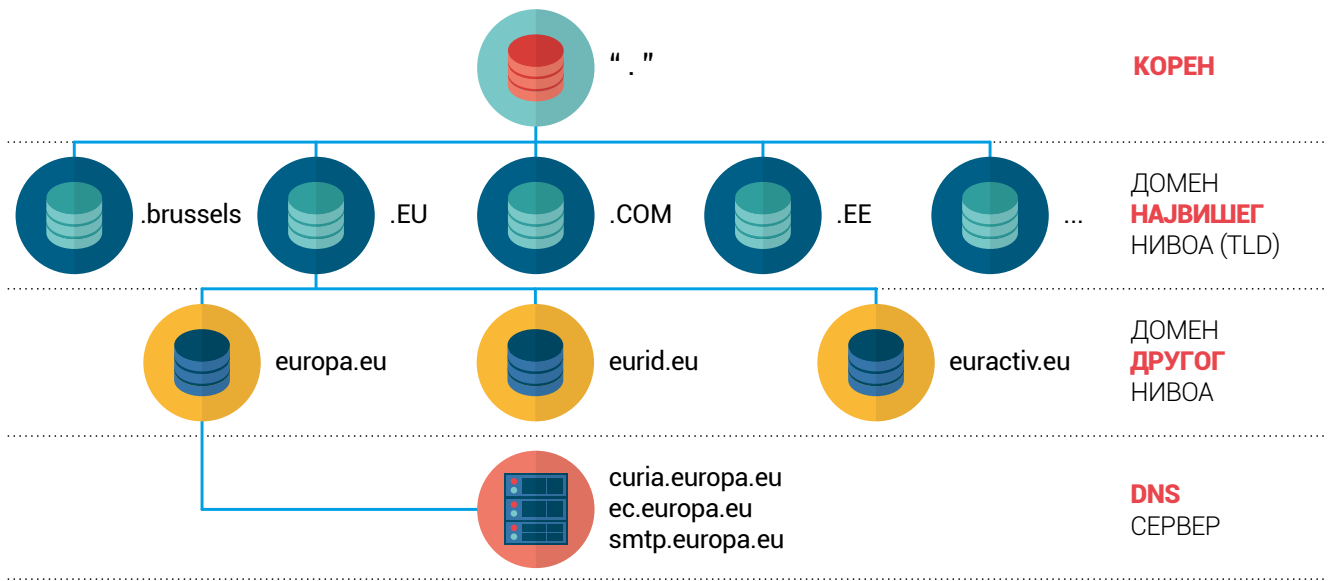
Овлашћени регистар (регистар) је фирма која пружа услуге регистрације домена компанијама и појединцима, директно или преко мреже препродаваца. Овлашћени регистар је акредитован од стране једног или више регистара да нуди називе домена у оквиру свог домена највишег нивоа. Овлашћени регистар проверава расположивост назива домена и спроводи процес регистрације, а национални регистар управља доменом највишег нивоа. Као део процеса регистрације, овлашћени регистар подноси контакт-информације регистранта домена и техничке информације у вези с називом домена (на пример, који DNS сервери садрже записе који веб-прегледачима и клијентима е-поште саопштавају где да пронађу сервер на коме се налази садржај веб-сајта или е-пошта). Овлашћени регистар не хостује садржај и садржај се не преноси путем његове инфраструктуре. Међутим, у пракси велики број овлашћених регистара својим клијентима такође пружа услуге хостинга и друге интернет услуге.

Услови за стицање статуса и начин рада овлашћених регистара у оквиру .RS и .СРБ домена уређени су [Општим условима о раду овлашћених регистара РНИДС-а](#).

Регистар домена највишег нивоа

Регистар управља једном и једином релевантном базом података регистрованих назива домена у оквиру домена највишег нивоа за који је задужен и објављивање ових података у склопу DNS система. Сервери регистра домена садрже информације о регистранту домена, регистрацији домена (нпр. датуму истека), IP адресама које су повезане с називом домена и друге техничке податке. Регистар неколико пута на дан објављује ажурирани зонски фајл, а то је текстуални фајл који садржи мапирања између назива домена и IP адресама сервера који пружају податке о интернет сервисима везаним за сваки регистровани назив домена, као и друге ресурсе. Тај фајл садржи информације о начину лоцирања IP адреса и друге информације потребне за навигацију на интернету. Регистри не складиште и не утичу на садржај.

Напомена: Већина пружалаца интернет приступа и привремено чува DNS информације о недавно претраживаним називима домена из различитих домена највишег нивоа на тзв. неауторитативним DNS серверима да би убрзали сурфовање за своје клијенте. Упит се шаље DNS-у тек када скорашњи одговор није доступан на серверу ISP-а. Као последица, може бити потребно одређено време пре него што промене које се изврше у DNS-у (као што је уклањање назива домена из DNS-а од стране регистра) постану доступне свуда на интернету.

DNS структура

Предузимање радњи против нелегалног садржаја на интернету

Шта је нелегалан садржај?

Дефинисано локалним правним оквирима

Термин „нелегалан“ користи се за описивање садржаја који је забрањен у националном контексту, без обзира на разлог. Европска комисија нпр. дефинише нелегалан садржај као „било коју информацију која није усаглашена са прописима Уније или прописима дотичне државе чланице“.⁷ Осим проблема у вези са сексуалним злостављањем деце, постоји врло мало сагласности на међународном нивоу око тога шта чини неприкладан садржај с гледишта јавног поретка. Оно што је дозвољено у једном законодавству, може бити забрањено у неком другом. Допуштеност садржаја може такође да зависи од контекста: садржај који се прогласи нелегалним у једном контексту (нпр. непристојна комедија коју гледају деца) може бити прихватљив у другом (нпр. када је гледају одрасли), чак и у оквиру истог законодавства.⁸

Неке земље су успоставиле посебан правни оквир за онлајн садржај, док се у другим законодавствима проблеми у вези са онлајн садржајем решавају на основу постојећих општих оквира који нису специфични за интернет. Компаративна студија у 47 земаља чланица Савета Европе открила је четири шире категорије правних основа за доношење одлуке о легалности онлајн садржаја:

- заштита здравља и морала (укључујући дечију порнографију или нелегално коцкање);
- заштита националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности (укључујући борбу против тероризма);
- заштита права интелектуалне својине и
- заштита од клевете и неовлашћене обраде личних података.⁹

Ко може да донесе одлуку о легалности садржаја?

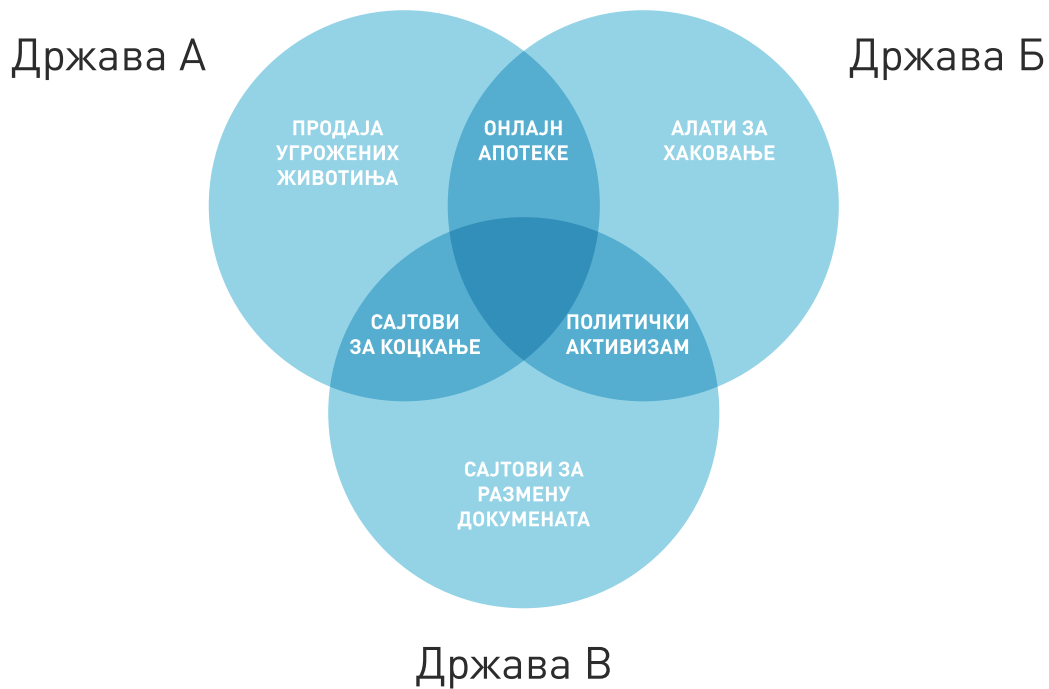
Квалификовање садржаја као „нелегалног“ зависи од локалног правног оквира и може да се разликује чак и у зависности од контекста, како смо поменули. За одлуку да ли је садржај легалан или не, надлежни су локални судови или други органи. Поред тога, процес који се следи може се разликовати чак и оквиру истог законодавства. Неки органи могу имати надлежност да донесу одлуку у вези легалности садржаја и да поступе директно на основу те одлуке, док неки други органи морају тражити одлуку суда да би имали право да поступају у вези са садржајем.

Онај ко објављује садржај је одговоран за садржај који је учинио доступним другим корисницима интернета. Регистрант је дужан да се стара да се његов назив домена не користи за проналажење

⁷ *Commission Recommendation of 1.3.2018 on measures to effectively tackle illegal content online*, C(2018)1177, Европска комисија, март 2018.г <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/commission-recommendation-measures-effectively-tackle-illegal-content-online>

⁸ *Internet Society Perspectives on Internet Content Blocking: An Overview*, Internet Society, март 2017.г, <https://www.internetsociety.org/wp-content/uploads/2017/03/ContentBlockingOverview.pdf>

⁹ *Comparative study on blocking, filtering and take-down of illegal Internet content*, CEO, децембар 2015.г, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/study-filtering-blocking-and-take-down-of-illegal-content-on-the-internet> (приступљено 7. јуна 2018.г).

Венов дијаграм који приказује да шта је легално у неким државама није у другима

нелегалног садржаја на интернету. Да ствар буде још сложенија, онај ко објављује и корисник који преузима садржај можда нису обухваћени истим законодавством. Штавише, сам садржај може бити хостован у некој другој географској регији, која има своје законе, морална начела и дефиниције оног што је легално и оног што није.

Регистар националног домена највишег нивоа у погледу онлајн садржаја је у истом положају као и било која организација или чак појединац. Регистар може да изврши процену и формира мишљење о томе шта сматра да је у границама закона или изван њих, али нема посебну надлежност да ефикасно донесе одлуку о легалности садржаја који је постављен онлајн. Када регистар приступи онлајн садржају, то ради на исти начин као и било која особа која би претраживањем интернета дошла до неке веб-локације и учитала садржај. Не постоји други начин на који би регистар могао да стекне увид у садржај који објављују регистрант. Регистри националног домена највишег нивоа не хостују садржај и никакав садржај се не преноси преко њихове инфраструктуре.

Неки регистри предвиђају могућност предузимања радњи у очигледним случајевима нелегалног садржаја, када не постоји много сумње, а ризици од одговорности су минимални у оквиру њихових општих услова. По правилу, регистри нису довољно опремљени, немају кадар који би могао да врши оцену законитости садржаја или нису у доброј позицији да проактивно траже нелегални садржај на интернету.

Где се налази онлајн садржај?

Локација на интернету

Да би садржај био доступан преко интернета, он мора бити сачуван на најмање једном рачунару или серверу који је повезан на интернет. Локација садржаја је одређена јединственом IP адресом (или адресама) уређаја¹⁰ на којем/којима је садржај ускладиштен.

¹⁰ Технички гледано, IP адреса идентификује интерфејс преко којег уређај размењује информације, а не сам уређај

Физичка локација

Географски, уређај/и који садржи/е садржај се могу налазити било где у свету, на месту где постоји струја и веза са интернетом. Осим тога, не постоје строга правила или захтеви у погледу тога где би садржај технички требало да буде хостован, иако физичка локација може да утиче на брзину и квалитет везе.

Садржај се може ускладиштити на само једном серверу или поставити на различите сервере (нпр. хостовање у облаку, хостовање у кластеру). Садржај може бити на једном серверу или на више њих, у истој земљи као и онај ко објављује садржај и корисник садржаја. Ови сервери такође могу бити било где у свету и потпадати под правила различитих законодавстава.

Уклањање нелегалног садржаја

Уклањање нелегалног садржаја са интернета је једино ефикасно решење које спречава приступ и коришћење таквог садржаја. То се може постићи или брисањем садржаја са уређаја на којем је ускладиштен или искључивањем таквог уређаја са интернета.

Обавештавање лица које објављује садржај или пружаоца услуга хостинга

Две стране имају директан приступ садржају или уређају на којем је ускладиштен садржај: онај ко садржај објављује и пружалац услуга хостинга. Онај ко објављује садржај има алате и шифре за приступ да промени или уклони садржај који је поставио на веб-локацију, учинио доступним на платформи друштвених медија или на другом месту. Пружалац услуга хостинга може да уклони садржај са својих сервера или ефикасно спречи приступ сопственој инфраструктури.

Битно је приметити да пружаоци услуга хостинга обично складиште садржај различитих клијената на истој физичкој машини, стога искључивање или заплена сервера може да утиче на различите актере који објављују садржај и да учини легитимни садржај недоступним. Оператери друштвених мрежа и блогова често имају могућност да уклоне само спорне поруке или нелегални садржај који је објављен на њиховим платформама.

Обавештавање регистранта назива домена

Регистрант назива домена је прва адреса коју треба обавестити ако се назив домена користи за омогућавање приступа нелегалном садржају. Може се десити да регистрант домена буде истовремено и онај који објављује садржај или је у блиском контакту с њим. Регистрант домена можда није онај ко је поставио нелегалан садржај или му можда није познато да се његов назив домена користи за лашки приступ нелегалном садржају¹¹. Међутим, у већини таквих случајева регистрант назива домена требало би да може да помогне у идентификацији извора нелегалног садржаја и предузме радње да би га уклонио.

Регистар одржава ауторитативну базу података са информацијама о свим називима домена регистрованим у оквиру домена највишег нивоа и може да помогне у идентификовању и обавештавању регистранта. База података регистра, између осталог, садржи информације о регистранту домена, регистрацији домена (нпр. датум истека) и адресе DNS сервера повезане с називом домена.

Регистри националног домена највишег нивоа улажу велики напор у одржавање своје базе података и прихватају легитимне захтеве за достављање информација о регистрантима и регистрованим доменима. Обраћање регистру за добијање информација о регистранту домена може да буде први корак у процесу уклањања нелегалног садржаја са интернета. Више о томе у III одељку, о тренутним праксама регистара.

¹¹ На пример, у случају великих универзитета или друштвених мрежа, где велики број корисника објављује садржај итд. или када је сервер компромитован и користе га криминалци да би хостовали садржај.

Напомена: за надлежне органе и органе за спровођење закона може бити од користи да се обратe овлашћеним регистрима, који некада могу да саопште додатне корисне информације као што су подаци о фактурисању или кредитној картици и информације о другим доменима које је регистровао исти клијент, итд.

Отежавање проналажења садржаја

Даљи кораци за предузимање када брисање нелегалног садржаја није успело

Када није могуће идентификовати ко објављује садржај или пружаоца услуга хостинга, нити ступити у контакт с њима у циљу уклањања нелегалног садржаја са интернета, што представља једино ефикасно решење, друга могућа мера је да се корисницима отежа проналажење таквог садржаја или приступ таквом садржају. Постоје различити методи блокирања интернет садржаја, на различитим нивоима који укључују различите актере. Извештај из 2017. године који је објавио Internet Society (Интернет друштво)¹² описује најновије методе и процењује колико су ефикасне. У извештају се разматра блокирање на основу IP адресе и протокола, блокирање на основу дубинске анализе пакета (DPI), блокирање на основу URL-а, блокирање на основу платформе и блокирање на основу DNS-а, на нивоу мреже или ISP-а. У извештају се закључује да, без обзира на ниво и метод, „употреба интернет блокирања за решавање проблема нелегалног садржаја најчешће није ефикасна и може корисницима интернета да проузрокује непланирану колатералну штету“. Блокирање садржаја не решава проблем: садржај остаје доступан и стога блокирање треба да се посматра као привремена мера у хитним случајевима или када други приступи нису уродили плодом.

Овај документ се усредсређује на радње које се предузимају на нивоу регистра домена, као нпр. у случају када регистар спречава да се назив домена преведе у важећу IP адресу привременим блокирањем назива домена или његовим брисањем из зоне.

Ризици и недостаци у случају брисања назива домена из регистра

Блокирање или брисање назива домена и његово уклањање из DNS-а значи да корисник више неће добити валидну IP адресу приликом претраге назива домена. Корисник ће уместо читавања очекиване веб-локације добити поруку о грешци која га обавештава да назив домена не постоји¹³.

Брисање или блокирање назива домена је прилично једноставна операција, али и драстична интервенција у DNS-у, с последицом да се назив домена више не може користити за навигацију до садржаја (нелегалног, а такође и легалног) који је објављен под називом домена и његових различитих поддомена, као и да све услуге које су повезане с тим називом домена, као што је е-пошта, престају да раде. Ово се обично дешава у року од неколико сати, али може и да потраје неколико дана, због кеширања. Било која одлука о брисању или блокирању треба да узме у обзир све последице и размотри оправданост таквог потеза наспрам жељеног исхода. Уредба ЕУ о сарадњи у заштити потрошача (ступа на снагу јануара 2020) нпр. јасно наводи да наређивање регистрима да избришу називе домена треба размотрити само „када нису доступни други ефикасни начини који би зауставили или забранили прекршај обухваћен овом Уредбом, како би се избегао ризик од озбиљне штете по заједничке интересе потрошача“¹⁴.

12 Internet Society Perspectives on Internet Content Blocking: An Overview, Internet Society, март 2017.г, <https://www.internetsociety.org/wp-content/uploads/2017/03/ContentBlockingOverview.pdf>

13 Domain Conflicts in the Legal System, Norid, септембар 2017, <https://www.norid.no/en/domenekonflikter/rettslig-behandling/veileder/>

14 Уредба (ЕУ) 2017/2394 од 12. децембра 2017.г, ступа на снагу 17. јануара 2020.г, Члан 9, 4, (г), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R2394&from=EN>

Поједини национални домени највишег нивоа, у складу с локалним законом и надлежностима, имају успостављене односе са локалним органима за спровођење закона и/или реномираним компанијама из сектора безбедности или националним ЦЕРТ-овима са циљем да повећају кредибилитет свог националног домена највишег нивоа брзим брисањем или деактивирањем назива домена који се користе у незаконите сврхе. Такве односе по правилу карактерише обострано разумевање по питању обраде и контроле таквих захтева, у циљу осигуравања правно утемељених и транспарентних одлука. Радње које се могу предузети зависе од оквира локалног права земље националног домена највишег нивоа питања одговорности у вези са обавештавањем од стране трећих лица.

Следећи пасуси се баве појединим ризицима и проблемима који су повезани с блокирањем или брисањем назива домена.

Блокирање или брисање назива домена може отежати проналажење нелегалног садржаја на интернету, али не решава проблем нити санкционише кривично дело, будући да садржај остаје доступан онима који знају да га пронађу. Поврх тога, постоји више ризика и недостатака који се разматрају у наставку.

Сумњива ефикасност и лажни осећај сигурности, будући да садржај остаје доступан

Блокирање или брисање назива домена не уклања нелегални садржај са интернета. Садржај остаје доступан и може му се директно приступити коришћењем IP адресе, уместо назива домена. Начин на који се ово ради није посебно компликован и једноставна Google претрага враћа више него довољно објашњења и видео материјала који објашњавају како се локацији приступа помоћу њене IP адресе. Брисање назива домена смањује шансу да корисници буду случајно суочени с нелегалним садржајем, али неће зауставити оне који активно траже такав тип садржаја. „Због архитектуре интернета, блокирање према називу домена корисници могу лако да заобиђу, стога су велике шансе да буде неефикасно на дужи рок и да повлачи неочекиване последице на кратак рок“.¹⁵

Поред тога, онај ко објављује нелегалан садржај може да предвиди блокирање и предузме превентивне мере да смањи његов ефекат. За даље смањење ефекта ове мере нпр. може да региструје вишеструке називе домена у оквиру истог домена највишег нивоа или у оквиру различитих домена највишег нивоа, у различитим законодавствима и омогући да се сви указују на исту IP адресу и самим тим у исти садржај. Везе које се користе у е-пошти или које се постављају на платформе и веб-локације могу директно да садрже IP адресу, без коришћења DNS-а.

Ризик од масовног прекомерног блокирања и колатералне штете

Када се назив домена избрише или блокира, то утиче на сав садржај који је доступан у оквиру тог назива домена и поддомена, укључујући циљани нелегални садржај, али и сав остали садржај. Брисање назива домена друштвене мреже или локације блога, где појединачни корисници могу да објаве сопствени садржај или креирају свој лични блог, утиче на све кориснике; не само на оне који су објавили нелегални садржај, већ и на све оне који су објавили своје породичне слике, изразили политичко мишљење, компаније које користе ту веб-локацију за промоцију и е-трговину, итд. Када се блокира назив домена, све услуге повезане с тим називом домена, нпр. е-пошта, одмах престају да раде.

15 'SAC 056 - SSAC Advisory on Impacts of Content Blocking via the Domain Name System', SSAC, 9. октобар 2012.г.

На овакву ситуацију указао је у фиктивној студији случаја „Конфликти домена у правном систему“ норвешки регистар Норид. Студија описује утицај и последице блокирања назива домена Универзитета у Ослу, након што је један студент објавио нелегални садржај на веб-локацији у оквиру домена универзитета.¹⁶ Преведена и прилагођена Норидова публикација доступна је на [сајту РНИДС-а](#).

Ризик од прекомерног блокирања и грешке које се лако праве

Техничка лакоћа с којом се називи домена могу блокирати подиже ризик од несразмерне примене такве мере.¹⁷ Трошкови евентуалне грешке су ниски на страни оног ко спроводи, али насупрот томе могу имати драстичан утицај на страни регистранта чији је домен грешком блокиран¹⁸, нпр. предузеће чија локација за е-трговину је блокирана или институција са којом се више не може ступити у контакт путем е-поште.

Напомена: постоје други начини блокирања или интервенције у DNS-у, нпр. на нивоу ISP-а или овлашћеног регистра. Већина њих су праћени истим проблемима и могу се заобићи. Ниједна мера блокирања не представља свеобухватно решење, будући да ниједна од њих не уклања садржај.

16 Погледајте оквир на стр. 10, *Domain Conflicts in the Legal System*, Norid, септембар 2017.г, <https://www.norid.no/en/domenekonflikter/rettslig-behandling/veileder/>

17 'Notice and Takedown in the Domain Name System: ICANN's Ambivalent Drift into Online Content Regulation: (странице 1379 – 1383)

18 Пример је описан у следећој објави на блогу: "Main French Internet Provider Orange blocks traffic to Google", Alix Guillard, 27. 10. 2016, <https://en.blog.nic.cz/2016/10/27/french-orange-blocks-traffic-to-google/>

Тренутне праксе националног домена највишег нивоа

Као што је раније поменуто, локални правни оквири дефинишу садржај који је нелегалан, надлежне органе за решавање такве ситуације и процесе који су дозвољени у оквиру правног система. То се може разликовати у зависности од земље. Поред тога, регистри националног домена највишег нивоа имају различита правила у погледу лица које може да региструје називе домена, као и његових дужности. Комбинација ових правила и локалног правног оквира утиче на активности које регистар може да предузме које регистар развија у циљу бављења проблемом нелегалног садржаја на интернету.

Ова правила обично потичу из локалне заједнице, компатибилне су с локалним законима, испуњавају локалне потребе и често су развијене у сарадњи и уз консултације с другим локалним заинтересованим странама. Успешне политике и праксе за један национални домен највишег нивоа могу бити инспирација другима. Међутим, због локалног порекла и особености, не постоји гаранција да ће копирање правила или политике довести до истог позитивног резултата или да ће уопште бити легално у случају другог националног домена највишег нивоа.

Едукација и подизање свести, с посебним освртом на отворени дијалог и сарадњу с надлежним органима и органима за спровођење закона

Постоје различите врсте ризика и опасности с којима се корисници суочавају када користе интернет (технички, приватност, итд), а препознавање и решавање проблема нелегалног садржаја је један од таквих ризика и опасности. Један број регистара националног домена највишег нивоа сматра да је њихова дужност да упозоре своју заједницу о опасностима на интернету. Они едукују кориснике и обезбеђују им смернице о томе како могу боље да заштите себе и како да умање ризике или реше проблеме.

Едукација и подизање свести у заједници

Регистри националног домена највишег нивоа баве се подизањем свести у својим локалним интернет заједницама и едукацијом како да интернет постане сигурније место. Регистри покрећу иницијативе у циљу упозоравања и едукације регистранта домена и шире локалне заједнице корисника интернета о нежељеном садржају. Они обезбеђују и смернице о начину на који треба поступати. Постоји велики број начина на који регистри могу да информишу своје заједнице, нпр. организовањем састанака или учествовањем у радионицама, организовањем презентација, дискусија, итд.

Сајтови многих регистра садрже страницу или одељак о нелегалном садржају. Ту се описују потенцијални проблеми и опасности, објашњава се политика регистра, разјашњава улога регистра и оно шта (технички) може или не може да уради по питању нелегалног садржаја.

Регистри често помажу сваком кориснику који жели да поднесе жалбу у вези с потенцијалним нелегалним онлајн садржајем организацијама или државним агенцијама које су специјализоване за процену и поступање са одређеним типовима онлајн садржаја (нпр. нелегално коцкање, дечија порнографија, кривотворена роба, итд).

Примери

Nic.at (.at): веб-сајт аустријског регистра пружа детаљне информације о националној канцеларији за пријаве дечије порнографије и нацизма на интернету. Погледајте [овде](#) и [овде](#).

Nominet (.uk): Регистар .uk домена објашњава на који начин корисници који имају жалбу у вези са садржајем веб-локације могу да се обрате овлашћеном регистру или власнику веб-локације и обезбеђује везе ка разним органима из Уједињеног краљевства који могу да помогну. Погледајте [овде](#).

AFNIC (.fr): Француски регистар обезбеђује [везу](#) с наменском платформом Министарства унутрашњих послова путем које се може пријавити „садржај веб-локације или понашање које је незаконито или супротно јавном закону и поретку“.

Norid (.no): Веб-локација норвешког регистра обезбеђује [везу](#) с веб-локацијом полиције уз савете о начину за обавештавање полиције о нелегалној онлајн активности и сервис за смернице slettmeg.no који нуди савете о начинима за уклањање информација са интернета.

DNS.PT (.pt): Португалски регистар у сарадњи с другим организацијама које се баве неовлашћеном дистрибуцијом садржаја заштићеног ауторским правом развио је и хостује [веб-локацију портала](#) која обезбеђује брз и лак приступ сервисима за куповину легалних дигиталних садржаја.

Регистри понекад користе сопствене канале за комуникацију да би упозорили на преступнике који користе лажне веб-локације, нпр. да би дошли до лозинки корисника за електронско банкарство или електронску трговину и показали како корисници могу да потврде веродостојност одређене веб-локације. Лажне веб-локације обично се региструју под доменом највишег нивоа неке стране земље, често и веома удаљене од локације регистранта, а сам регистар нема приступ нити утицај на назив домена који се користи.

Пример

[Недавно упозорење](#) SIDN-а (.nl) на превару у вези са онлајн банкарством.

Едукација и блиска сарадња с надлежним органима и органима за спровођење закона

Велики број регистара посебну пажњу поклања подизању свести и успостављању добрих односа са органима за спровођење закона и другим органима (као што су агенције за заштиту потрошача или комисије за контролу коцкања). Важно је да ове агенције и органи, који су у великом броју случајева надлежни за утврђивање легалности садржаја, разумеју посао регистра, шта он може да уради да би им помогао у случајевима нелегалног садржаја, као и да успоставе добре канале за комуникацију. Тиме се избегава губљење драгоценог времена у ситуацији када они траже од регистра да предузме радње које он није у могућности да предузме, или не упуте своје захтеве особи или сервису који могу адекватно да реагују. Надлежни органи играју важну улогу у борби против нелегалног садржаја и у већини случајева треба их посматрати као прву тачку за контакт у случају жалби.

Важно је да људи који раде у органима за спровођење закона и надлежним органима добро разумеју начине на који интернет и DNS раде, укључујући улогу регистра и могућности и ограничења радњи на нивоу регистра. Неки регистри такође могу да развију смернице или процедуре за неометану и брзу комуникацију између наведених агенција или органа и регистра.

Примери

NORID (.no) је аутор информативног водича за органе за спровођење закона, полицију и особље који раде у правосудном систему – „Конфликти домена у правном систему“. Регистар је такође у сарадњи с тужилаштвом развио посебне [смернице](#) за начин на који органи за спровођење закона треба да поступају приликом суспензије назива домена.

SWITCH (.ch): У случајевима кривичног или управног поступка, надлежни органи могу регистру да пошаљу захтеве за опозивом или блокирањем назива домена. У сарадњи с регулаторним телом, регистар је развио [смернице](#) о томе како надлежни орган треба да поступа у таквим случајевима и које могућности за предузимање радње су доступне SWITCH-у приликом одговора на налог од надлежног органа.

Nominet (.uk) је, кроз консултације са својом локалном интернет заједницом, развио процес сарадње са органима за спровођење закона у Уједињеном краљевству. У оквиру овог процеса, органи за спровођење закона могу Nominet-у да упуте званичне потврде о кривичном делу почињеном при коришћењу .uk домена или у вези са садржајем на њему, што доводи до суспендовања таквог домена у року од 48 сати од обавештења регистранту и овлашћеном регистру домена. Годишње се објављује [извештај о активностима суспендовања](#).

Регистар као давалац релевантних података о називу домена

Као што је претходно поменуто, једино ефикасно решење за нелегални садржај је уклањање садржаја са интернета. Ако корисник или организација открију нелегални садржај на некој веб-локацији, једна од првих радњи коју треба предузети је обавештавање регистранта домена који може да уклони или измени садржај.

Регистар прикупља податке зато што му је потребна могућност да идентификује лице које је регистрант (његов клијент) и са којим може да ступи у контакт у случају спора, техничких проблема, промена одредаба и услова, уплате које нису извршене, итд. Општи услови регистра обично изричито захтевају од регистранта да приликом регистрације наведе тачне податке и информације за контакт, као и да ове информације ажурира. Навођење погрешних или нетачних података представља кршење одредби и услова и може да доведе до брисања назива домена.

Регистри улажу значајно време и труд у одржавање базе података назива домена. То не само да побољшава квалитет WHOIS података о регистрацији, већ такође може индиректно да има позитиван утицај, будући да није вероватно да би неко с лошим намерама регистровао назив домена користећи тачне личне податке. Радње и праксе за одржавање базе података високог квалитета зависе од фактора који су специфични за одређени регистар, као што су локално законодавство, величина регистра, број обрађених регистрација, итд, и могу да се састоје од:¹⁹

- површне провере података наведених приликом регистрације, ради филтрирања очигледно нетачних уноса;
- аутоматизованих провера формата наведених података (нпр. формата адресе е-поште, броја телефона);
- провере правне документације коју је доставио регистрант, у земљама где таква обавеза за таквом документацијом постоји;

¹⁹ Ови примери су засновани на анкети чланица CENTR-а из 2017.г.

- насумичне верификације података регистрације за већ регистроване називе домена (нпр. регистар насумично бира и верификује одређени број домена дневно, месечно или годишње);
- верификације података у случају притужбе;
- унакрсне провере наведених података са званичним базама података (нпр. важећи поштански број, важећи број телефона, број компаније/организације или национални идентификациони број, ако су такве информације обавезне приликом регистрације).

Важно је приметити да многи регистри националног домена највишег нивоа немају директан контакт с регистрантом назива домена. Тамо где је то случај, сви контакти, укључујући давање и ажурирање података регистрације одвијају се преко овлашћеног регистра.

Примери напора које регистар предузима у циљу добијања и одржавања тачних података о регистрацији:

Norid (.no) захтева да сви регистранти буду регистровани или у Норвешком централном координационом регистру за правна лица или у Националном регистру. Оператер .no регистра затим редовно проверава да ли власници домена још увек постоје према Централном координационом регистру за правна лица. Домени у власништву правних лица која су угашена се аутоматски бележе за уклањање.

DK Hostmaster (.dk) захтева од данских регистраната домена да се идентификују користећи NemID, решење за пријаву које користе данске банке, државне веб-локације и друге приватне компаније. Иностранци регистранти подлежу провери ризика, која ће утврдити да ли ће они добити захтев за подношење доказа о идентитету пре регистрације – високи ризик – или у року од 30 дана после регистрације – ниски ризик (корисници без ризика нису обавезни да поднесу доказ). Ако регистрант не може или одбија да обезбеди доказ о свом идентитету, назив домена се брише.

SIDN (.nl) сматра да лажне веб-продавнице наносе штету репутацији .nl домена, као јаког и сигурног домена највишег нивоа. Он ради на системима раног откривања домена који се користе за лажне веб-продавнице и проверава извештаје жртва преvara и информације добијене од Националне канцеларије за извештавање о интернет преваарама. Ако су подаци о регистрацији назива домена лажни, [регистар може да их деактивира](#).

Неки регистри имају успостављене посебне процедуре за пријаве или жалбе у вези с лажним подацима о регистрацији:

- Nominet (.uk) жалбе на [нетачне WHOIS податке](#)
- AFNIC (.fr) захтев за [верификацију информација о регистранту](#)
- DNSBelgium (.be) [Revoke/Revoke+](#)

Дељење података о регистрацији с трећим странама

Регистри морају да поштују локалне законе о заштити података о личности приликом дељења информација о регистрантима с трећим странама. Политика и процедура за добијање контакт-информација могу се наћи на веб-локацији регистра. Постоје различите праксе. Неки регистри налажу да се информације захтевају ручно подношење захтева преко онлајн обрасца, други регистри обезбеђују директан (ограничено после GDPR-а) приступ бази података о регистрацијама (преко WHOIS протокола), док су други креирали алат који омогућава директно слање поруке регистранту.

Примери

AFNIC (.fr) [Захтев за откривање личних података](#)

AFNIC (.fr) [Обраћање административној контакт особи назива домена](#)

DomReg.lt (.lt) [„Обраћање регистранту домена“](#)

РНИДС (.срб, .rs) Члан 14. [Општих услова](#)

Одговарање на извештаје о сумњивом садржају

Неки регистри имају успостављене процедуре за блокирање или суспендовање назива домена у одређеним случајевима, као одговор на извештаје о сумњивом садржају. Ове процедуре обично имају заједничко то што су применљиве на ограничен број случајева као и на добро дефинисане случајеве, те да је укључена трећа страна са експертизом у процени таквог типа садржаја.

Таква процедура може да буде корисна у ситуацији када је потребно доста времена да се донесе судска одлука за опозив домена. Једна од опасности је да подносиоци жалбе нису свесни ограниченог утицаја мере коју је предузео регистар и не предузимају даље радње за уклањање садржаја са интернета.

Примери

SIDN (.nl) је успоставио добровољну [процедуру „Notice-and-Take-Down“](#) (Обавести и уклони) која је заснована на холандском националном кодексу понашања „Notice-and-Take-Down“. [Процедура „Notice-and-Take-Down“](#) се може покренути само када подносилац жалбе може да докаже да су предузете све потребне мере да би се ступило у контакт с онима који су објавили садржај, администратором веб-локације, регистрантом и овлашћеним регистром назива домена, јер је реч о странама које могу да ефикасно реше проблем и уклоне садржај. Само у недвосмисленим нелегалним случајевима СИДН може одлучити да (привремено) уклони DNS сервере за неки домен.

Switch (.ch) – члан 15. „Правилника о интернет доменима“ садржи правни основ за блокирање назива домена у случају „оправдане сумње да је тај домен коришћен (1) за приступ кључним подацима нелегалним методама; или (2) за дистрибуцију злонамерног софтвера“; а захтев за блокирање се подноси преко сервиса за борбу против сајбер криминала који је признат од стране швајцарског регулаторног органа. Погледајте [овде](#).

Финска (.fi) – члан 172. Закона о услугама електронске комуникације [TRAFICOM-у](#) обезбеђује право да предузме неопходне мере за откривање, спречавање, истрагу и предузимање предистражних радњи у вези с било којим значајним кршењима информационе безбедности усмереним против јавних комуникационих мрежа или услуга које употребљавају .fi домен или су његови регистранти. Мере могу бити усмерене на податке централног регистра о .fi домена и могу да укључе следеће: 1) спречавање и ограничавање саобраћаја ка називу домена; 2) преусмеравање саобраћаја ка називу домена на другу адресу назива домена и 3) било које упоредиве техничке мере у смислу пододељака 1 – 2.

EURid (.eu) је недавно [најавио](#) сарадњу с Међународном коалицијом против кривотворења (IACC) за помоћ учишћењу централног регистра за доменски простор домена .eu и .еу одлажних назива домена и за успостављање сигурнијег простора домена за кориснике интернета.

Закључак

Увредљиви и нелегални садржаји смањују поверење у интернет. Локални правни оквири дефинишу садржај који је нелегалан и органе који су надлежни за поступање с њим у правног система. То се може разликовати у зависности од земље до земље.

Уклањање нелегалног садржаја са интернета је једино ефикасно решење које спречава приступ таквом садржају и његово коришћење. Онај ко објављује садржај и пружалац услуга хостинга имају директан приступ садржају или уређају на којем је ускладиштен садржај. Регистри националног домена највишег нивоа немају приступ садржају, не хостују, нити преносе садржај путем своје инфраструктуре.

Регистри националног домена највишег нивоа су посвећени давању доприноса свеобухватном и ефикасном приступу борби против нелегалног онлајн садржаја, развијају политике и предузимају иницијативе:

- у циљу подизања свести и едукације својих заједница о опасностима на интернету;
- за унапређење сарадње са органима за спровођење закона и надлежним органима;
- за обезбеђивање података о регистрацији у случају сумњивих назива домена;
- за одговарање на извештаје о називима домена коришћеним да би се омогућио приступ сумњивом садржају, у оквиру локалне надлежности.

Успешне политике и праксе приказане у овом документу могу да инспиришу друге националне домене највишег нивоа. Међутим, због локалног порекла и особености, не постоји гаранција да ће копирање пројекта или политике довести до истог позитивног резултата или да ће уопште бити легално у случају другог националног домена највишег нивоа.

CENTR је европско удружење националних регистара домена највишег нивоа (ccTLD), као што су .de у Немачкој и .si у Словенији. CENTR тренутно има 55 пуноправних чланова и 9 придружених чланова који су заједно одговорни за више од 80% регистрованих назива домена на свету. Циљ CENTR-а је да промовише развој и учествује у развоју високих стандарда и најбољих пракси међу ccTLD регистрима.

Оцените овај CENTR-ов документ

(Хвала на повртаној информацији!)

Важна информација: носилац ауторског права над документом је CENTR. Коришћење текста из овог извештаја је дозвољено само уколико је CENTR дао сагласност.

Превод документа омогућила је Фондација Регистар националног интернет домена Србије (РНИДС).

рнидс.срб | rnids.rs

CENTR vzw/asbl
Belliardstraat 20 (6th floor)
1040 Brussels, Belgium
Tel: +32 2 627 5550
Fax: +32 2 627 5559
secretariat@centr.org
www.centr.org

Да бисте се информисали о активностима и извештајима, пратите CENTR на Facebook-у, Twitter-у и LinkedIn-у.